

Dagboek van een dominee in Jorwert
(Hinne Wagenaar, 5-11 april 2020)

De stille Week in tijden van Corona

Zondag 5 april 2020 (PALMPASEN)

Een stralende dag wat het weer betreft, heerlijk. Maar het Palmпасen gevoel is bij mij ver te zoeken. Natuurlijk, de filmpjes die gemaakt zijn, zijn geweldig. Ook de foto's van palmпасenstokken die binnenkomen zijn mooi. Maar de beleving, de ontmoeting, de

vrolijkheid van Palmzondag is er niet. We hebben vandaag onze pakketjes bij de ouders langs gebracht. Sietske haar ouders zijn gezond, nuchter en dankbaar (wy hawwe elkoar noch). Mijn mem en haar partner Bouke maken het in Aldemardum ook goed. Bouke wordt morgen 87 jaar oud en we hebben hem op gepaste afstand gefeliciteerd. Zij zijn ook erg op zichzelf, maar wonen gelukkig op een schitterende plek aan de rand van det Fonteinbos met een heerlijke tuin op het zuiden. Ze maken het goed en zijn blij ons even te zien. We wandelen in Gaasterland, het is heel rustig. En we zien de eerste pinksterbloemen in bloei, terwijl het nog geen Pasen is!

Vandaag het boek *Archangel* van Robert Harris uitgelezen. Het is welliswaar ee thriller maar met veel historische gegevens over de periode van Stalin in de Sovjet Unie. Het boek speelt zich voor een deel af in het noorden van Rusland. Mijn oude verlangen om dieper door Rusland te reizen, liefst met de transsiberische spoorlijn vlamt weer op. Ben ooit wel in Moskou en St. Petersburg geweest maar nooit richting Siberie. Vanmiddag in een nieuw boek begonnen, maar dat is totaal andere kost: *Het vergeten volk* door Brenda Stoter Boscolo. Het gaat over de genocide van het Jezidi volk door Islamitische Staat (sinds 2014). De Jezidi's vormen een oud volk in Noord Irak. Hun kerngebied is het Sinear gebergte dat in de Bijbel al genoemd wordt. In het verhaal van de Toren van Babel (Genesis 11,2) en in het boek Daniël (Daniël 1, 2) staat Sinear genoemd. Sinds ik dat ontdekte, probeer ik het lot van dit door de geschiedenis geplaagde volk een beetje te begrijpen.

Als ik aan het einde van de middag nog even 'oer it gea eagje' zie ik vlak bij ons huis een groep hoantsen (kemphanen). Schitterend om te zien. Wat zou het mooi zijn wanneer die hier in de buurt blijven om te broeden.

Maandag 6 april 2020

De huidige week wordt - in de christelijke traditie - de lijdensweek, goede week of stille week genoemd. Lijdensweek naar het lijden van Christus, goede week naar Goede vrijdag en stille week naar Stille zaterdag. Dit jaar is het voor ons een stille week. Stil omdat we gedwongen zijn tot 'social distancing', sociale afstand houden. Geen kerkdiensten, geen Matthäus-passion. Ik begin deze week daarom elke ochtend maar met het zingen van een koraal uit de Matthäus.

J.S. BACH (1685-1750)

Ton Koopman, bij uitstek de vertolker van Bach, schrijft vanmorgen in dagblad Trouw: *'Ik probeer tussen hoop en optimisme te leven. Ik wil zoveel mogelijk optimistisch zijn, maar ik weet dat daar ook een grens aan zit wanneer de realiteit nu eenmaal somber stemt. Dan is het belangrijk om toch in ieder geval hoop te houden, om erop te vertrouwen dat uit slechte dingen ook weer mooie dingen kunnen voortkomen. Ik hoop dat meer mensen zich door deze tijd zullen realiseren hoe belangrijk muziek is, nu ze geen concerten kunnen bezoeken. Ik hoop dat mensen het zó missen, dat ze als dit voorbij is zullen zeggen: een lege concertzaal, dat laten we niet meer gebeuren.'*

Ook op deze maandag deelt Marian Nijland weer een Moment van Aandacht op de website van Nijkleaster (<https://nijkleaster.frl/moment-van-aandacht-6-april/>) Ik werd vanmorgen geraakt door hoe zij schrijft over Nijkleaster. Ze schijft o.a: *'We zijn nu drie weken onderweg, drie weken zonder mijn vaste gang op woensdag naar de Nijkleaster-ochtend. Ik mis het. In het begin van de corona-crisis bezocht ik nog regelmatig de kerk in Jorwert. Nu ben ik op zoek naar andere Nijkleaster-momenten. ... Nieuwe vormen, nieuwe wegen. De hele week zingt 'Behüte mich, Gott' al door mijn hoofd. Want Hij is er altijd. En de eerste keer dat we straks weer met elkaar in de kerk in Jorwert zitten, wat zal dat magisch mooi zijn.'*

Liederen kunnen bij mij ook in het hoofd blijven 'rondzingen'. Vandaag was dat het slotkoraal uit de Matthäus Passion: *'Wir setzen uns mit tränen nieder und rufen dir im grabe zu: Ruhe sanfte.'* Met deze woorden wandel ik vandaag tussen Jorwert en Bears ter voorbereiding op de te schrijven meditatie voor deze stille week.

Dinsdag 7 april 2020

Het is nog vroeg maar al licht geworden. De wereld is klein, de mist hangt dicht om me heen. Ik sta stil in de tuin en word omringt door vogels: drie spreeuwen (op twee meter van mij af) doen zich te goed aan de vogelpindaakaas en eten om beurten. Terwijl de ene eet, zingen de andere twee. Wat zijn protters geweldige zangers! In een paar minuten tijd zingen ze wel 10 verschillende klanken en toontjes. Een koolmees zit vlakbij in de heg, mussen vliegen af en aan. Een ekster hipt in de tuin rond en twee tortelduiven zitten ingedoken tegen elkaar aan in de berkenboom. In de sloot zijn de eenden luiddruchtig bezig met het paringsritueel. En in de weilanden hoor ik grutto en tureluur (skries en tsjirk) hun lied zingen. Wat een gelukkig begin van de dag.

Ik verbaas me nu al weken lang over het feit dat de coronacrisis de hele samenleving plat kan leggen, terwijl de klimaatcrisis dergelijke maatregelen niet oproept. Natuurlijk zijn ingrepen noodzakelijk in deze wereldwijde coronacrisis! Maar waarom lukt dat niet bij een klimaatcrisis die al decennialang aanhoudt?

Dieren en diersoorten sterven massaal uit. Planten en plantensoorten sterven massaal uit. De opwarming van de aarde zal veel menselijke slachtoffers eisen, veel meer dan we voor mogelijk houden bij de coronacrisis. Waarom dan geen (wereldwijde) ingrepen? Waarom leggen we de samenleving niet plat en bekeren we ons tot een nieuwe (wereld) economie? Omdat we in het rijke deel van de wereld de slachtoffers niet (willen) zien? Omdat wij het zelf niet voelen? Omdat we onze blik afwenden? Omdat het ons teveel gaat kosten? Maar bij de coronacrisis komen vele miljaren plotseling beschikbaar zonder dat er een reële economie tegenover staat. Terwijl bij een conversie van onze economie richting duurzaamheid er een nieuwe, echte, economie zal ontstaan! Ik begrijp het niet. Ik hoop en bid dat er tijdens deze coronacrisis een nieuw bewustzijn zal groeien, een nieuwe spirit waarbij we ons allemaal gaan inzetten voor gezonde voeding, duurzame productie en eerlijk verdeling. We hebben maar één aarde. Het klinkt hard, maar op aarde zijn er heel veel mensen die samen een klimaatcrisis veroorzaken, maar er is maar één schepping, één moeder aarde. Wanneer we nu geen maatregelen nemen en onze wereld niet plat leggen, zal er geen weg terug zijn. Dan zal het niet gaan om menselijke slachtoffers, maar om de mensheid en de hele schepping als slachtoffer.

Het is avond geworden, de vogels in onze tuin hebben hun laatste lied voor vandaag gezongen en zijn tot rust gekomen. Ik hoop dat onze samenleving tot bezinning en tot rust komt. Vanwege coronacrisis én klimaatcrisis. Wat zou een ochtend zijn zonder de zang van vogels?

Woensdag 8 april 2020

Nu de term quarantaine zo vaak gebruikt wordt, moet ik vaak terugdenken aan de nazomer van 2018 toen ik twee weken in een klooster in Venetië verbleef om te werken aan mijn boek *Zalige Eenvoud*. Het woord quarantaine stamt uit het Venetiaanse dialect, quaranta giorni betekent 40 dagen. In de veertiende eeuw tijdens de pestepidemie moesten schepen voor de haven van Venetië 40 dagen wachten tot ze mochten binnenvaren. Die 40 dagen verwijzen naar een ook in de Bijbel terugkerende, zuiverende periode van veertig dagen. De veertigdagentijd voor Pasen, waar we nu de laatste week van beleven, is ook bedoeld als een periode van zuivering.

Europa werd in het midden van de veertiende eeuw geconfronteerd met een gruwelijke pestepidemie. Ook destijds bestond het vermoeden dat de ziekte uit Azië kwam en was binnengekomen via de haven van Venetië, een florerende metropool met een ver vertakt handelsnetwerk. In de eeuwen daarvoor werden zieken, bijvoorbeeld leprozen, al vaker geïsoleerd, maar Venetië werd de eerste stad die de aanpak institutionaliseerde.

In september 2018 bezocht ik een van de eilanden in de laguna van Venetië die in vroeger tijden dienst had gedaan als quarantaine eiland en als 'lazaret', een eiland voor Leprozen. In de naam van het eiland 'San Lazzaro degli Armeni' zit de naam van de patroon voor lepra-patiënten, Lazarus. En in de naam zit ook Armenië omdat dit eiland bewoond wordt door Armeense monniken. Sinds 1717 proberen deze monniken de Armeense taal en cultuur hier te bewaren. Die strijd voor het behoud van het Armeense culturele erfgoed voeren ze nu al drie eeuwen op dat oude quarantaine eiland in de venetiaanse laguna.

Een heel apart verhaal. Ik vertel meer over die Armenen in den vreemde in relatie tot de Friese taal cultuur in een artikel dat ik schreef voor de vorig jaar verschenen bundel *De Friese Utopie* (<https://www.bornmeer.nl/winkel/de-friese-utopie/>) en de Friestalige versie *De Fryske utopy* (<https://www.bornmeer.nl/winkel/de-fryske-utopy/>)

Aan de 40-dagentijd als voorbereidingstijd voor Pasen komt nu bijna een einde. Aan onze gemeenschappelijke quarantaine helaas nog niet.

Witte Donderdag, 9 april 2020

Ik zit met buikpijn achter mijn pc. We hebben in deze 40-dagentijd sober gegeten. En dat lukte vanwege de door de Corona opgelegde rust en regelmaat heel goed. We hebben bijna geen alcohol gedronken, geen aardappels, brood of pasta, geen vlees en bijna geen zuivel. Maar vanavond hebben we onze traditionele Witte Donderdag maaltijd genoten. Dit jaar (on)gewoon thuis, Sietske en ik samen. De Witte Donderdagmaaltijd is geënd op de Joodse sedermaaltijd, de maaltijd die gegeten wordt aan het begin van het Joodse Paasfeest ter herinnering aan de bevrijding uit Egypte. Op tafel staan wijn (symbool voor vrijheid en dankzegging), matzes (ongezuurde broden omdat er geen tijd was om het brood te laten rijzen), bittere kruiden (vanwege de bittere slaverij), zout water (voor de tranen van ellende), vijgenmoes (voor de tichelstenen die in slavernij moesten worden gebakken) en tenslotte lamsbout, ter herinnering aan het Paaslam. We hebben heerlijk gegeten maar de twee stukjes lamsvlees en de vijgenmoes (vijgen-hummus) liggen me zwaar op de maag. Dat zijn we niet meer gewend!

We hebben samen het verhaal gelezen dat vaak klinkt tijdens de Witte Donderdagsviering. Het verhaal van de uittocht uit Egypte zoals verwoord door Nico ter Linden:

‘Aäron,’ zei Mozes, ‘vannacht gaat het gebeuren. Dit wordt een nacht anders dan alle andere nachten.’ ‘Laat ieder gezin een lam slachten en het bloed aan de deurposten en de bovendorpel van de huizen strijken, opdat de Eeuwige die deur voorbijgaat wanneer hij komt om Egyptes eerstelingen te

slaan. Wij zullen niet naar bed gaan. De lendenen omgord, de voeten geschoeid, de staf in de hand, zullen wij gereedstaan voor vertrek. Er zal geen tijd zijn om het brood te laten rijzen, wij zullen ongezuurde broden eten. En kruiden, bittere kruiden.'

Aan deurpost en dorpel werd het bloed van een lam gestreken, opdat de Eeuwige die deur voorbij zou gaan. Pesach in het Hebreeuws. Passover in het Engels. Pasen. Zo leerde Mozes zijn volk een groot geheim. Het schuldeloze, niet-weerstrevende lam is immers het oeroude symbool van overgave.

Het werd nacht. Iedereen bleef op, de lendenen omgord, de voeten geschoeid, staf in de hand. Die nacht waarde de dood door Egypteland. De eersteling des konings in het paleis stierf, de eersteling van de slavin achter de handmolen stierf, de eerstelingen van het vee stierven. Eén grote jammerklacht steeg op uit het land, geen Egyptische woning of er werd een dode betreurd. Aan de huizen van de Hebreeërs echter ging de dood voorbij. Een griezelig verhaal.

De dood waarde door Egypteland. 'Laat die Hebreeërs gaan, laat ze in 's hemelsnaam gaan,' riep de farao. Zelfs 's lands zilver en goud gaf hij hun mee, in de hoop dit volk en zijn God gunstig te stemmen. De deuren van de huizen en de stallen gingen open en één voor één kwamen ze te voorschijn, in het heldere schijnsel van de volle maan: de mannen, de vrouwen, de kinderen, de dieren. Ook allerlei ongeregeld goed dook op, die nacht, volk dat er al even miserabel aan toe was als de Hebreeërs en dat ook onder de vleugels van Israëls God mocht komen schuilen. Het werd een bonte stoet.

'Vergeet niet je kinderen later te vertellen van het geheim van deze nacht,' zei Mozes. 'Wil hen van sabbat tot sabbat inwijden in de geheimen van Pesach. Ieder jaar moet je deze dag gedenken, met ongezuurde broden en bittere kruiden en vijgenmoes in de roodbruine kleur van de tichelstenen die wij voor de farao moesten bakken toen wij nog slaven waren. Vertel dan vooral hoe prachtig het licht van de maan scheen in de nacht dat onze vrijheid wenkte. Als in den beginne.'

Goede Vrijdag, 10 april 2020

Vandaag is het een rustige dag geweest die past bij Goede Vrijdag. Hoewel het ook wel weer apart is om de meditatie voor Pasen te schrijven op Goede Vrijdag. Maar dat is in andere jaren ook zo, je moet steeds een paar dagen vooruit leven. Er is altijd een zekere spanning tussen het moment 'nu' en wat straks gaat komen. Vandaag stil staan bij Jezus' lijden en sterven als symbool voor alle tranen in deze wereld. En tegelijk vooruitkijken op zondag, op het feest van opstanding en bevrijding. Ik merk nu dat ik mijn preken niet meer zo vaak op papier schrijf. Ik preek liever 'live' zonder al teveel tekst op papier zodat ik nog kan improviseren. Nu moet het wél op papier met alle komma's op de juiste plek. Lastig en het kost meer tijd.

Saskia had voor de Witte Donderdag een mooie meditatie over de beker: 'We hebben allemaal onze eigen beker.' Straks zal ik haar meditatie voor morgen, voor de Stille Zaterdag ('Erbij blijven') aan Harry en Annet toesturen. Dan zorgen zij morgenvroeg voor de verzending aan zowel de gemeente Westerwert als de mensen verbonden met Nijkleaster. Morgenochtend plaats ik het dan nog op onze website, facebook pagina's en instagram.

Saskia en ik hebben zitten dubben over de vormgeving van de meditaties. Een video, een geluidsopname of alleen een geschreven tekst? Elke vormgeving heeft wel een voor en tegen. We hebben uiteindelijk ervoor gekozen om meditaties te schrijven bij een mooie foto uit onze eigen (nog korte) geschiedenis. Misschien dat dit de nodige stilte en bezinning zal opleveren. Dan hebben we toch twee van de drie kenmerken van Nijkleaster (stilte, bezinning en verbinding) 'bereikt'.

In mijn meditatie van vandaag schreef ik over de woorden uit de Matthäus Passion 'Wir setzen uns mit tränen nieder'. De meditatie voor Paaszondag zal gaan over de woorden van Jezus tegen Maria 'Hâld my net beet'. En ik merk dat ik juist wél wil vasthouden. Toen typte ik ineens: 'Ik wol neat oars as Peaske fiere, myn siel skreaut om mienskip!' Zo voelt het vandaag. Morgen zal ik de meditatie vertalen. Het is nu eerst mooi geweest.

Stille Zaterdag, 11 april 2020

Vanmorgen vroeg op, alweer een stralende ochtend. Na het geestelijk en lichamelijk ontwaken, lees ik bij het ontbijt de kranten. Sietske gaat na het ontbijt nog wat boodschappen doen en gaat dan door naar boer Germ om de schapen te verzorgen. Ik vertaal mijn meditatie voor Pasen van het Fries naar het Nederlands. Daarna bezorg ik de Paasgroet van Nijkleaster en Westerwert in de 'buitengebieden' van Jorwert. Germ Hallema doet de adressen van Jorwert binnen de bebouwde kom. En ik maak een ronde langs de dorpen om een doosje eieren te brengen bij de kerkenraadsleden van Westerwert. Een klein gebaar van verbondenheid in deze tijd van gemis.

Leon, onze middelste zoon komt in de middag vanuit Leiden. Ze hebben tuin noch balkon en hij heeft gevraagd of hij mag komen. Zijn vriendin bezoekt dit weekend haar familie in Rotterdam. We zitten heerlijk buiten. Leon informeert honderduit naar 'werk en kerk'. Hij stelt altijd veel vragen: 'Zijn er nog kerkdiensten of bijeenkomsten?', 'Stream je je preken?', 'Gaan jullie in de toekomst ook meer digitaal werken?', 'Waarom breng je nou eieren rond?', 'Brengen jullie die Paasgroet bij iedereen of alleen bij mensen van de kerk?', 'Komen de mensen straks wel weer naar vieringen en bijeenkomsten nu de gewoonte weg is?', 'Welk artikel ben je aan het schrijven?', 'Waarom schrijf je over zo'n stoffig onderwerp (de apostel Willebrord), wat heeft dat met vandaag de dag te maken?', 'Krijg je veel reacties op je dagboek van een dominee in Jorwert?', 'Hoe beleef je de week van Pasen, zonder de vieringen?'. Wij vragen hem natuurlijk naar zijn leven en hoe ze het samen rooien, nu ze beide thuis moeten werken in een klein appartement. Na een paar uren worden we stiller en lezen we in de weldadige warmte van de zon. Het lijkt wel zomer.

Ik lees het boek *'Het vergeten volk. Het verhaal van de Jezidi's'* uit. Ik heb het deze week met horten en stoten gelezen. Het relaas van dit oeroude volk in het noorden van Irak langs de grens met Syrië is bijna niet zonder tranen in de ogen te lezen. Het gaat over de genocide die de IS-strijders onder dit volk hebben aangericht. De Nederlandse journalist Brenda Stoter Boscolo heeft een heldendaad verricht door naar de vluchtelingenkampen in Irak te gaan om de verhalen op te schrijven. De meeste echtgenoten leven niet meer. Een deel van de vrouwen die als (seks)slaven werden ontvoerd door de IS-strijders zijn een paar jaar geleden bevrijd. Zij vertellen hun gruwelijke verhaal.

Collega Saskia Leene schrijft vandaag in haar meditatie voor Stille Zaterdag over de vrouwen die bij het graf van Jezus blijven zitten: 'Erbij blijven, wachten, stil vallen ten overstaan van iemands dood: het is nodig. Het is goed, ook al is het intens verdrietig. Want zo blijf je de dode nabij. En hoe tegenstrijdig het ook klinkt, het is de enige manier om jezelf nabij te blijven en uiteindelijk het leven terug te vinden. Alleen door het verdriet heen kan er weer vreugde komen. Alleen via het neerzitten kun je weer opstaan.'

Deze journaliste Brenda Stoter is bij deze Jezidi-vrouwen gaan zitten. Ze heeft geluisterd en genoteerd. Ik hoop van harte dat er voor deze vrouwen, en voor dit volk iets van opstaan, iets van opstanding zal bestaan.

Het is avond geworden, de avond van de elde april Anno Domini 2020. Het journaal met alle corona-informatie is weer geweest. We hopen hier in Nederland ook op een verandering ten goede in de komende weken en maanden. Ik schrijf mijn dagboek in de wetenschap dat het morgen Pasen is. Een nieuwe dag, een nieuw begin.

